

ЖСК-1
6604

Весці

БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАўНАГА ПЕДАГАГІЧНАГА УНІВЕРСІТЭТА

№ 2 (16) 1998

Штоквартальны навукова-метадычны часопіс
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

З М Е С Т

Галоўны рэдактар:
Л. Н. Ціханаў

Рэдакцыйная калегія:

Н. Г. Алоўнікава

Г. А. Баўтута

В. А. Бондар

(нам. галоўнага
рэдактара)

А. М. Вітчанка

К. У. Гаўрылавец

А. А. Гіруцкі

А. А. Грымаць

Т. А. Грыгор'ев

І. І. Казімірская

Я. Л. Кагаміч

Л. А. Кандыбовіч

Г. А. Космач

Г. Е. Мемешава

(аспаўнаважаны
рэдактар)

М. І. Мішчанчук

І. А. Новік

М. М. Плескацэвіч

(нам. галоўнага
рэдактара)

А. У. Рагуля

М. Т. Стэльмашук

В. М. Фамін

А. Т. Федарук

Л. Б. Шнеперман

У. А. Якавенка

М. С. Яўневіч

Педагогіка

Буднікаў Я. Р. Аб псіхалагічных аспектах фарміравання паняццяў пры пазнанні школьнікаў пачаткам матэматычнага аналізу..... 3

Гарэлік І. В. Памылкі студэнтаў пры рашэнні фізічных задач па механіцы..... 7

Копысава Н. І., А. С. Макаранка і яго паслядоўнікі ў вэстэтычным выхаванні..... 12

Рыжыкава І. І. Педагагічная перыёдыка аб мэтах прафесійнай педагагічнай дзейнасці (1918-1941 гг.)..... 22

Сілавоў В. А. Недыз'юнктыўная прырода творчага працэсу ў маляванні дзіцяці..... 28

Дэфекталогія

Алексіна Л. І., Грыгор'ева Т. А. Шляхі удасканалення навукова-даследчай работы студэнтаў дэфекталагічнага факультэта..... 35

Мовазнаўства

Гіруцкі А. А., Гіруцкі І. А. Нейролінгвістычнае праграмаванне: прынцыпы і праблемы..... 41

Васілеўская А. С. Агульнамоўныя вобразныя азначэнні ў мастацкай прозе Вячаслава Адамчыка..... 47

Зарэцкая Е. В., Мікула Т. Б. Залежнасць працягласці галосных ад пазіцыйных умоў у нямецкай і беларускай мовах..... 52

Коноў В. В. Цветообзначения в романе Д. С. Мережковского "Смерть Богов (Юлиан Отступник)"..... 60

Леонтьева В. В. Бессубъектность и полисубъектность как потенциальные свойства русского предложения..... 64

УДК 370.153:51(07)

Я. Р. Буднікаў

**АБ ПСИХАЛАГІЧНЫХ АСПЕКТАХ ФАРМІРАВАННЯ
ПАНЯЦЦЯЎ ПРЫ НАВУЧАННІ ШКОЛЬНІКАЎ
ПАЧАТКАМ МАТЭМАТЫЧНАГА АНАЛІЗУ**

У навукова-метадычных колах здаўна вядуцца дыскусіі аб мэтазгоднасці перад увядзеннем паняцця “вытворная” фарміраваць у школьнікаў паняцце “ліміт функцыі”. Напрыклад, акадэмік Л. С. Пантрагін лічыць, што можна забяспечыць засваенне школьнікамі паняцця вытворнай пры наяўнасці ў іх **уласных** уяўленняў аб “імкненні пераменнай да некаторай пастаяннай” [1]. Наш пункт гледжання некалькі іншы. Фарміраванне паняцця ліміту функцыі ў пункце абавязкова павінна апыраджацца фарміраванне ў школьнікаў паняцця вытворнай функцыі ў пункце (па меншай меры на наглядна-інтуітыўным узроўні). Узнікненне гэтай думкі звязана са спецыфікай псіхалогіі мыслення школьнікаў.

Эксперымент, праведзены па метадыцы, блізкай да прапануемай у кнізе [1], выявіў, што многія вучні не разумеюць, а дакладней, не прымаюць сутракаемай пры тлумачэнні наступнай фразы: “Калі некаторы пункт M неабмежавана прыбліжаецца да дадзенай крывой да пункта M_0 , яе абсцыса x неабмежавана прыбліжаецца да абсцысы x_0 пункта M_0 .” Па-першае, разумеючы ў гэтым выпадку прыбліжэнне пункта M да пункта M_0 чыста механічна, вучні лічылі, што пункт M з цягам часу абавязкова павінен “зліцца” з пунктам M_0 . Гэта, натуральна, не гаворыць аб наяўнасці ў іх уласных здавальняючых уяўленняў аб паняцці “імкненне пераменнай”. Падкрэслім, што назіраўся выпадак, калі адзін з вучняў класа (з адзнакай па матэматыцы “3”), перамяшчаючы па дошцы мялок да адзначанага ім пункта, прадэманстравалі “немагчымасць” бясконцага, неабмежаванага прыбліжэння да яго. Відавочна, што ў вучняў неабходна спецыяльна фарміраваць магчымасць “патэнцыяльна неабмежаванага” прыбліжэння пераменнай велічыні да некаторай пастаяннай, прычым хаця б на наглядна-інтуітыўным узроўні, як паказана, напрыклад, у працы [2]. Па-другое, эксперымент выявіў, што вучні не разумеюць і моманту “**звязанага**” імкнення двух пераменных велічынь (x і y) да адпаведных пастаянных значэнняў. Гэта ў яшчэ большай ступені пацвярджае думку, што увядзенне паняцця вытворнай павінна апыраджацца фарміраваннем паняцця ліміту функцыі ў пункце.

Спынімся на псіхалагічных асаблівасцях фарміравання ў школьнікаў паняцця вытворнай функцыі ў пункце.

Ратко Т. В. Синонимические отношения как часть системных отношений в лексике 71

Чайка Н. У. Проблема эліпсиса ў функцыянальным аспекце 75

Літаратуразнаўства

Ганчарова-Цынкевіч Т. У. Пытанні беларускага адраджэння ў цыкле вершаў “Старая Беларусь” Максіма Багдановіча 81

Гісторыя

Бяспалая М. А. Да пытання аб сацыяльна-эканамічным стане прыгранічнай вёскі ў пачатку 20-х гадоў 86

Даніловіч В. В. Вытокі арганізацыі “Змаганне” 90

Забайскі М. М. Нацыянальнае пытанне і палітычныя пазіцыі дэпутатаў ад Беларусі ў III Дзяржаўнай думе Расіі (1907 – 1912 гг.) 97

Адзярыха В. У. Нацыянальны пакт і стварэнне ў 1943 г. Ліванскай Рэспублікі 105

Біялогія

Баўтута Г. А., Бучанкоў І. Э. Біялагічныя асаблівасці гібрыдаў ад скрыжаванняў парэчкі з агрэстам 110

Бучанкоў І. Э., Нікіціна Т. М. Вынікі аддаленай міжвідавой і міжрадавой гібрыдызацыі ў сямействе агрэставых (Grossulariaceae Dumort) 113

Матэматыка

Кабак Г. І. Абагульнены адваротны апэратар ад лінейнага мнагазначнага апэратара 116

Рэфэраты 119

У саветах па абароне дысертацый 124

Рэдактар Н. І. Кошысава

Арыгінал-макет: А. А. Пакала

Падпісана ў друк 29.06.98. Фармат 70×108 ¹/₁₆. Папера афсетная. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 7,5. Ул.-выд. арк. 7,3. Тыраж 100 экз. Заказ **211**.

Рагакрынт БДПУ імя М. Танка; 220050, г. Мінск, вул. Савецкая, 18.

© БДПУ імя Максіма Танка, 1998.

Адрас рэдакцыі:
220050, Мінск,
вул. Савецкая 18,
пакой 96,
тэл. 20-41-26

которому надлежит следовать в данном случае в подборе синонимов, именно при составлении словарей необходимо четко разграничивать синонимы в лексико-семантической системе языка и употребление синонимов в речи. Но этот принцип не всеми лексикографами соблюдается. Сравним следующие синонимические ряды из словаря синонимов под редакцией А. П. Евгеньевой и из словаря синонимов З. Е. Александровой.

В словаре синонимов под ред. А. П. Евгеньевой:

Любовь, влюбленность, страсть, увлечение [4].

У З. Е. Александровой:

Любовь. 1. Привязанность, обожание (о любви мужчины и женщины: страсть, влюбленность, влечение, увлечение, сердечная склонность; (нежное) чувство (разг.), эрос (книжн.), нежная страсть (уст.). 2. См. роман, любовь, любовная связь, близкие отношения; шашни (разг.), шуры-муры (прост.), интрига, амуры (уст. разг.). 3. См. пристрастие. 1. Склонность, наклонность, расположение, влечение, тяга, тяготение, любовь, страсть, вкус, охота; приверженность, слабость (разг.) / *неодобр.*: мания, страстишка (разг.) [2, с. 217, 421].

В словарной статье словаря З. Е. Александровой ярко выступает смешение языка и плана речи. Кроме того, как проблема встает вопрос отнесения отдельных слов в синонимический ряд с доминантой **любовь**. Приведем данные толкового словаря:

Любовь. 1. Чувство самоотверженной, сердечной привязанности [7, с. 324]. Слабость 4. перен. Наклонность, привычка, от которой нет желания отказаться (разг.) [7, с. 717].

Шашни (прост., неодобр.) 2. Любовные интриги, ухаживание [7, с. 877].

Данные примеры свидетельствуют, что лексические значения слов **любовь**, **слабость**, **шашни** не совпадают. Более того, на наш взгляд, в плане соблюдения литературных норм недопустимо употребление в языке таких слов, как шашни, шуры-муры, страстишка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Солцев В. М. Язык как системно-структурное образование. М., 1970.
2. Александрова З. Е. Словарь синонимов русского языка. М., 1968.
3. Русский язык: Энциклопедия. М., 1979.
4. Словарь синонимов русского языка / Под ред. А. П. Евгеньевой. Л., 1970.
5. Григорьева А. Д. Заметки о лексической синонимии // Вопросы культуры речи. Ч. 2. М., 1959.
6. Евгеньева А. П. Основные вопросы лексической синонимии

// Очерки по синонимике современного русского литературного языка. М.; Л., 1966.

7. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М., 1963.

SUMMARY

The place of synonymous relations in common lexical system under consideration in the article. The necessity of more strict analysis of Language facts as facts of a historically complete system and facts of speech is underlined.

УДК 415.6

Н. У. Чайка

ПРАБЛЕМА ЭЛІПСІСА Ў ФУНКЦЫЯНАЛЬНЫМ АСПЕКЦЕ

Праблема эліпсіса з'яўляецца важнай і актуальнай. На працягу гісторыі мовазнаўства да яе неаднаразова звярталіся вучоныя, робячы спробу даследаваць гэты моўны феномен. Названую праблему распрацавалі паслядоўнікі розных школ і напрамкаў: логіка-граматычнага, фармальнага, семантычнага, структурнага і іншых. Кожная з іх тлумачыла з'яву, зыходзячы з уласнай тэарэтычнай базы і метадалогіі.

Прадстаўнікі псіхалагічнай школы (А. А. Патэбня, Д. М. Аўсянік-Гулікоўскі і іншыя) разглядалі мову ў якасці феномена псіхалагічнай дзейнасці чалавека. Адсюль і арыентацыя на псіхалогію як на метадалагічную базу даследаванняў. Вучоныя лічылі, што сказ — гэта ўяўленне гаворачага аб рэчаіснасці, і таму прыпавядалі “раз і назаўсёды адмовіцца ад ложкага разумення граматычнай формы... і за моўную адзінку... лічыць рэальна ўжываемую форму, а не абстракцыю” [1]. Падобны падыход да праблемы назіраецца ў працах некаторых сучасных лінгвістаў: Т. Ф. Дубоўцавай, Н. А. Назарава, А. В. Ваяхінай і іншых.

Н. А. Назараў лічыць “пропуск членаў сказа натуральным. Узнаўленне іх адбываецца па прынцыпу разумення цэлага па частцы” [2]. А. В. Ваяхіна разглядае эліптычны сказ як эквівалент поўнага. Будуюцца эліптычныя сказы і поўныя, на думку даследчыцы, па адной мадэлі, якая, аднак, не заўсёды рэалізуецца.

Працы названых вучоных вызначаюцца некаторай навізнай у распрацоўцы праблемы. Упершыню была звернута ўвага на сэнс сказа. Адзначалася, што эліптычны сказ — гэта маўленчая рэалізацыя поўнага і сваёй мадэлі ў мове не мае. Гэтая мадыфікацыя з'яўляецца дастатковай для разумення сэнсу сказа.

Выказвалася слушная думка аб неабходнасці аналізаваць рэальна ўжываемыя маўленчыя формы, а не абстрактныя. Аднак у працах вучоных назіраюцца некаторыя недахопы. Часам змешваюцца катэгорыі псіхалогіі і граматыкі, што прыводзіць да замены лінгвістычнага аналізу моўных з'яў на псіхалагічны. Кваліфікуючы сказы па крытэрыях паўната/эліптычнасць, даследчыкі часта бяруць за аснову іх сэнсавую дастатковасць у кантэксце, а не фармальную арганізацыю. А гэта прыводзіць да другой крайнасці — прызнання эліптычных сказаў поўнымі. Круг эліптычных сказаў атрымліваецца неапраўдана звужаным, а сама праблема эліпсіса не вырашаецца, а знімаецца. Але традыцыі псіхалагічнага падыходу да аналізу моўных з'яў не былі страчаны. Пад уздзеяннем новых ідэй як у псіхалогіі і філасофіі, так і ў мовазнаўстве ўзнікае шмат напрамкаў, якія выкарыстоўваюць некаторыя метадалагічныя прыёмы дадзенай школы.

Найбольш грунтоўную распрацоўку праблема эліпсіса атрымала ў канцэпцыях прадстаўнікоў функцыянальнай школы ў мовазнаўстве. Адзначым, што са станаўленнем гэтай школы пачаўся якасна новы этап у развіцці сінтаксічнай навукі. Аб'ектам вывучэння большасці даследчыкаў (У. У. Вінаградаў, П. А. Лекант, І. А. Папова, В. П. Шаднёва, І. О. Сцепанян, В. К. Пакусаенка, Ф. Б. Сідзікава, Г. А. Золатава, В. С. Шавякова, І. Ф. Вардоль, А. Ф. Адабеску) былі заканамернасці функцыянавання адзінак мовы, у адрозненне ад папярэдніх школ, дзе сказ разглядаўся або як лагічнае суджэнне ці псіхалагічнае ўяўленне, або аналізаваўся толькі яго фармальны састаў. Адкрыліся новыя перспектывы для вывучэння моўных з'яў. Асноўным метадалагічным прыёмам функцыянальнага сінтаксісу з'яўляецца апісанне моўных з'яў ад іх функцыі да сродкаў. Функцыя моўных сродкаў разумеецца як уласцівая ім у моўнай сістэме здольнасць выконваць пэўныя назначэнні.

І. А. Папова лічыць, што “толькі зыходзячы з разгляду сацыяльных функцый мовы — яе камунікатыўных функцый як сродкаў зносін і выражэння думкі, толькі зыходзячы з уліку задач і ўмоў моўных зносін можна вырашыць пытанне аб той ці іншай ступені непаўнаты сказа, дастатковасці яго фармальна-граматычнага саставу” [3, с. 4]. Зыходзячы з такіх пазіцый, даследчыца грунтоўна і паслядоўна распрацавала праблему эліпсіса. І. А. Папова прапануе пры аналізе сінтаксічных з'яў улічваць: а) асаблівасці функцыянавання эліптычных сказаў, бо фармальны састаў сам па сабе не можа служыць крытэрыем паўнаты сказа” [3, с. 11]; б) камунікатыўную маркіроўку моўнай адзінкі (прыналежнасць яе да мовы кніжна-літаратурнай ці гутарковай, маналагічнай ці дыялагічнай, пісьмовай ці вуснай).

Разглядаемыя сказы, — на думку І. А. Паповай, — будучы ўзяты ізалявана па-за кантэкстам ці сітуацыяй, захоўваюць

значную паўнату..., паколькі сэнс іх дастаткова выражаны ўласнымі лексіка-граматычнымі сродкамі” [3, с. 55]. Пропуск дзеяслова абумоўлены не наяўнасцю кантэксту, а функцыянальнай накіраванасцю сказа [3, с. 23]. Даследчыца прапануе наогул адмовіцца ад тэрміна “няпоўны сказ”. “Калі б існавалі няпоўныя сказы, мова не выконвала б сваіх функцый” [3, с. 21]. Дадзенае меркаванне не пазбаўлена логікі. Але тэрмін поўны/эліптычны характарызуе хутчэй фармальны бок сказа, чым асаблівасці яго функцыянавання. Больш мэтазгодным, на наш погляд, было б кваліфікаваць падобныя сказы як функцыянальна дастатковыя.

Асноўныя палажэнні тэорыі эліпсіса І. А. Паповай з'явіліся базай для далейшай распрацоўкі гэтай праблемы іншымі даследчыкамі (П. А. Лекант, В. К. Пакусаенка, Ф. Б. Сідзікава). П. А. Лекант сцвярджае, што “адсутнасць дзеяслова з'яўляецца нормай, і, разам з тым, яны (сказы) выражаюць пэўны змест незалежна ад кантэксту [4]. Сцвярджаючы аб тым, што пропуск дзеяслова ў сказе з'яўляецца апраўданым, калі гэта абумоўлена камунікатыўнымі мэгамі ці стылістычнымі функцыямі, з'яўляецца правамерным. А выснова наконт гэтаго, што сэнс эліптычнага сказа не залежыць ад кантэксту, з'яўляецца спрэчнай. У літаратуры існуе шмат прыкладаў, калі сказы з рознай семантыкай супадаюць у сваіх эліптычных варыянтах і становяцца аманімічнымі.

Я — за печку. Халодная. Бачу — немцы. Я — за печку.

Назіранні паказваюць, што сказы з эліпсісам дзеяслоўнага выказніка пры ўсёй іх здавалася б, самастойнасці залежаць ад сітуацыі. Кантэкстуальная залежнасць закранае не толькі семантычны бок сказа, але і часова-мадальны.

Аналізуючы з'явы эліпсіса, В. П. Шаднёва прапануе вызначыць “да моўнага астатку ці да маўлення... эліптычныя сказы” [5]. Толькі потым рабіць функцыянальна-прагматычны аналіз эліптычных канструкцый з улікам усёй сукупнасці аб'ектыўных экстралінгвістычных характарыстык сказа і ўзаемасувязі паміж сказамаі. Падобнае меркаванне з'яўляецца слушным. Эліптычныя сказы нельга аналізаваць без уліку формы мовы (вусная ці пісьмовая), віду мовы (дыялог ці маналог), жанру і іншых важнейшых моўных характарыстык. Эліптычны сказ, на думку В. К. Пакусаенкі, В. П. Шаднёвай, не мае сваёй мадэлі ў мове. Поўны і эліптычны сказы разглядаюцца як члены адной парадэгмы.

Аспект функцыянальнай вар'іятыўнасці закранае ў сваіх працах А. Ф. Адабеску. “Праблема функцыянальнага вар'іравання, — лічыць вучоны, — закранае адну з найважнейшых праблем мовазнаўства — праблему аб узаемадзеянні і ўзаемаабумоўленасці функцыі і формы мовы [6]. Даследчык цесна звязвае праблему функцыянавання эліптычных сказаў з метадам

трансфармацыі ў лінгвістыцы. А. Ф. Адабеску лічыць, што усе сінтаксічныя трансфармацыі (поўны-эліптычны), будучы матываванымі ў функцыянальным плане, не заўсёды матываваныя фармальнымі паказчыкамі. Функцыянальная матывацыя ў камунікатыўным плане абумоўлівае ўсе фармальныя і функцыянальныя змены сінтаксічнага парадку [6]. Відавочна, што тут мае месца аналіз моўных з'яў па іерархіі ад функцыі да формы, і аўтар апраўдвае існаванне эліптычных сказаў таму, што гэта з'яўляецца функцыянальна неабходным і ўсе фармальныя змены ў структуры эліптычнага сказа абумоўлены толькі яго функцыянальным ужываннем. Аўтар, у адрозненне ад папярэдніх вучоных, не адмаўляе сінтаксічную непаўнату эліптычнага сказа, а аналізуе гэту з'яву, карыстаючыся метадамі і прыёмамі трансфармацыйнай граматыкі. Прызнаючы існаванне эліптычных сказаў як трансформуюць поўных, вучоны тым самым сцвярджае прыярытэт функцыі над формай і лічыць яе галоўным фактарам, які абумоўлівае ўжыванне тых ці іншых сінтаксічных адзінак.

Яксна новы падыход да праблемы эліпсіса назіраецца ў працах Г. А. Золатавай. "Граматыка, — мяркуе даследчыца, — каб быць дастаткова адэкватнай апісваемай з'яве, павінна ўлічваць функцыі сваіх адзінак у значна большай ступені, чым гэта рабілася раней. Функцыя павінна быць унутранай асновай граматычнай тэорыі" [7, с. 87]. І, адпаведна, аспоўным метадалагічным прыёмам Г. А. Золатавай пры даследаванні эліптычных сказаў быў шлях ад функцыі да сродкаў, якімі гэтыя функцыі рэалізуюцца. Даследчыца імкнецца выявіць умовы ўжывання эліптычных сказаў у розных функцыях і камунікатыўных сітуацыях. "Трактоўка праблемы эліпсіса, — на думку даследчыцы, — "залежыць ад вырашэння асноўных праблем сінтаксічнай тэорыі" [7, с. 106]. Сам эліптычны сказ Г. А. Золатава азначае як "той, які не мае якіх-небудзь прымет, наяўнасцю якіх валодае поўны сказ. Гэты сказ дастатковы па сэнсу незалежна ад кантэксту, але ён падазраецца ў адсутнасці неабходнага структурнага элемента — дзеяслоўнага выказніка, таму што супастаўляецца з блізкім па значэнні двухсастаўным дзеяслоўным сказам. Адносячы эліптычныя сказы да няпоўных, мы такім чынам прыпісваем поўным сказам прымету абавязковай дзеяслоўнасці" [7, с. 106-107].

Як бачна, даследчыца стаіць на пазіцыях аднасастаўнасці эліптычнага сказа і лічыць яго граматычна поўным. У якасці асноўнага аргумента прыводзіцца палажэнне, што "дзеяслоўнасць не з'яўляецца універсальнай уласцівасцю любога сказа, з'яўленне дзеяслоўнай формы ў граматычных мадыфікацыях бездзеяслоўнай мадэлі сказа не падае мадэлі дзеяслоўнасці, паколькі роля дзеяслова тут застаецца не арганізуючай, а дапаможнай" [7, с. 106-107]. Так, нельга пагадзіцца з тым, што дзеяслоўнасць

не з'яўляецца універсальнай уласцівасцю любога сказа, але пры ўмове, што прэдыкатыўнасць выражана іншымі недзеяслоўнымі сродкамі.

Даследчыца выказвае цікавую думку наконт мадэлі эліптычнага сказа. Яна лічыць, што дзеяслоўная і бездзеяслоўная мадыфікацыі з'яўляюцца самастойнымі і абсалютна незалежнымі адна ад другой. Члены групы выказніка ў сказе тыпу *Татьяна — в лес*. Г. А. Золатава кваліфікуе як свабодныя словаформы, якія сваім існаваннем не абавязаны дзеяслову. Так, словаформа *в лес*, на думку даследчыцы, мае катэгарыяльна семантычнае значэнне напярэма руху, існуе "да дзеяслова", не залежыць ад яго і ўтварае самастойнае намінацыйнае значэнне. Эліптычныя сказы Г. А. Золатава разглядае як першасную мадэль з фазічным значэннем пачатку дзеяння ў парадзгме рэгулярных структурна-семантычных мадыфікацый. Напрыклад: *Казбич — к окну* — першая фаза. *Казбич — у окна* — другая фаза. Сінтаксемны *к окну, у окна* кваліфікуюцца як транспацаваныя прэдыкаты. "Увод дзеяслова ў эліптычны сказ не ўносіць ніякай інфармацыі, — лічыць даследчыца, — не мяняе нічога ў характары сэнсавых адносін, ён толькі вербальна падтрымлівае тое, што выражана і без яго прэдыкатыўнымі спалучэннямі іменных словаформ" [7, с. 111]. Разам з тым Г. А. Золатава надае эліптычнаму сказу значэнне перамяшчэння, руху. Узнікае пытанне: на якіх падставах даследчыца надае сказу працэсуальнае значэнне, калі наяўнасць дзеяслова адмаўляецца? Калі дзеяслоў пры ўводзе ў эліптычны сказ не ўнёс ніякай інфармацыі, не змяніў нічога ў характары сэнсавых адносін, а толькі падтрымаў тое, што выражана і без яго, то гэта значыць, што бездзеяслоўны сказ не адрозніваецца ад дзеяслоўнага ні ў структурным плане, ні ў плане зместу, а толькі ў плане выражэння. Гэтым даследчыца хацела даказаць, што эліптычныя сказы з'яўляюцца бездзеяслоўнымі, в даказала адваротнае. Эліптычныя сказы з'яўляюцца дастаткова інфарматыўнымі таму, што мы ведаем поўную мадэль. Поўная мадэль з'яўляецца базай для ўтварэння ў маўленні безліч мадыфікацый, большасць з якіх сталі тыповымі адзінкамі і свабодна ўжываюцца ў мове. Эліптычны сказ, як правіла, замацоўваецца за пэўнай моўнай сітуацыяй, якая паўтараецца, і гэта дазваляе яму быць функцыянальна дастатковым. Але было б неправамерным лічыць падобныя сказы граматычна поўнымі. У маўленні ўвесь час ствараюцца ўсё новыя мадыфікацыі сказаў. Калі кожную з іх лічыць нормай, то ні адна граматыка не здолела б апісаць такія "нарматыўныя" з'явы: колькасць канструкцый была б бясконцай.

Прадстаўнікі функцыянальнай сінтаксічнай школы ўнеслі вялікі ўклад у распрацоўку пайбоўш актуальных сінтаксічных праблем. Пераважная накіраванасць на раскрыццё заканамернас-

цяў узаемадзеяння граматычных адзінак, лексікі і кантэксту, сістэмы функцыянавання моўных сродкаў, якія служаць для перадачы сэнсу выказвання, дала магчымасць зрабіць усебаковы і ґрунтоўны аналіз сінтаксічных з'яў.

Дзякуючы гэтаму сінтаксічная тэарэтычная база ўзнялася на якасна новую ступень свайго развіцця.

ЛІТАРАТУРА

1. *Потебня А. А.* Из записок по русской грамматике. М., 1958.
2. *Назаров А. Н.* К вопросу о выделении неполных предложений в особый грамматический тип // Вопросы синтаксиса и стилистики русского языка. Куйбышев, 1963. С. 95.
3. *Попова И. А.* Неполные предложения в современном русском языке // Тр. Ин-та языкознания АН СССР. Т. 2. М., 1953.
4. *Лекант П. А.* К проблеме неполных предложений в русском языке // Уч. зап.: Моск. обл. пед. ин-т им. Н. К. Крупской: Т. 139. Вып. 9. С. 47. М., 1963.
5. *Шаднёва З. П.* Функционально-прагматический аспект неполноты синтаксических конструкций // Значение языковых единиц и категорий. Таллин, 1984. С. 37.
6. *Одобеску А. Ф.* К функциональному варьированию в процессе трансформации // Уч. зап.: Бельцкий пед. ин-т Бельцы, 1970. С. 4.
7. *Золотова Г. А.* К построению функционального синтаксиса русского языка // Проблемы функциональной грамматики. М., 1985.
8. *Вилокур Т. Г.* Об эллиптическом словоупотреблении в современной разговорной речи // Развитие лексики современного русского языка. М., 1965. С. 29.

SUMMARY

The problem of ellipsis in its functional aspect is under consideration in the article. The elliptical sentence is discussed as a necessary functional and structure sufficient syntactical unit. The author underlines communicative and stylistic functions of elliptical sentences.

УДК 883.2

Т. У. Ганчарова-Цынкевіч

ПЫТАННІ БЕЛАРУСКАГА АДРАДЖЭННЯ Ў ЦЫКЛЕ ВЕРШАЎ “СТАРАЯ БЕЛАРУСЬ” МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

У пачатку ХХ ст. Максім Багдановіч разам з іншымі беларускімі пісьменнікамі-класікамі Я. Купалам, Я. Коласам, М. Гарэцім выступіў прадаўжальнікам слаўнай старонкі мінулага ў гісторыі народа. Паэт адчуваў унутраную пераемнасць новага адраджэння Беларусі пачатку ХХ ст. з эпохай Адраджэння XIV-XVI ст., пра што сведчаць яго мастацкія творы, навукова-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы.

Беларускае адраджэнне пачатку ХХ ст. аднаўляла здаровую аснову духоўнасці, маральнасці і гуманізму. Яно было патрэбна і літаратуры, і грамадскай думцы Беларусі таго часу, бо літаратура, наша нацыянальная мова знаходзілася ў заняпадзе. Заслуга беларускага адраджэння пачатку ХХ ст. — перш за ўсё ў адстойванні свабоднага развіцця нацыянальнай мовы, школы, у абуджэнні нацыянальнай сямомасці беларусаў, у развіцці гуманістычных традыцый эпохі Рэнесанса. Усебаковае знаёмства з літаратурнай спадчынай М. Багдановіча дае падставу сцвярджаць, што адзін з вытокаў мастацкай творчасці паэта арыентуе на рэнесансавы, гарманічна-цэласны тып культуры.

Эпоха Адраджэння прызнавала адзінства паміж прыгожым, маральным і асветніцка-адукацыйным. Маральнасць, змястоўная павучальнасць, эстэтычнасць былі важнейшымі прынцыпамі той эпохі. У творчасці М. Багдановіча гэтыя прынцыпы выступаюць на адным першых месц. І калі выданні “Бібліі” Ф. Скарыны на нацыянальнай мове сталі здабыткам агульначалавечым, то і творы М. Багдановіча перыяду новага нацыянальнага Адраджэння напаткаў такі лёс. Скарына, хоць і не быў паэтам, але, бясспрэчна, быў майстрам слова, мастаком, сынам свайго часу, які стварыў зусім новы для ўсходнеславянскіх літаратур жанр прадмовы. Яго майстэрства як пісьменніка праяўлялася ў тым, што свае прадмовы ён давёў да вяршынь дасканаласці, паставіў справу кнігадрукавання на высокі ўзровень. Наватарам беларускага адраджэння быў і М. Багдановіч, які ўвёў у нашу літаратуру такія класічныя вершаваныя жанры, як рандо, санет, трыялет, тэрцына і інш. У прадмовах і пасляслоўях Ф. Скарыны мы назіраем гармонію зместу і формы, што было тыповым у эпоху Адраджэння. Аўтар увесь час падкрэслівае адчуванне ўласнай гор-